

Možnost 103

© Sh 2008

S řečí je to jako s klíčem:
pro jedny je nástrojem k odemykání
pro druhé k zamykání

léto 2008

obsah: Kuba Kabanos	5	
V době Komenského		10
Nevyslovené	9	
Co cítím	12	
Nomádství - Nekupovat		14
Priorita vzájemnosti		16
Josef Kalvoda, totalitarismus		20
Chvála disentu	24	

Strašidla jsou nejlíp vidět ve dne

* * *

U kapličky už nám časy odzvonily
na tom plácku před hospodou
kde německej důstojník spravoval auto
na sklonku války
kde parkovali v pětačtyřicátým rusáci
kde si ti samí v osmašedesátým
hráli na
pány světa
kde se poblily generace
vojáků i civilistů
který chtěli utýct všemu
kus vod kanálu
kde moje babička topila kočky
protože se jich narodilo hodně

eště kousek
a sem doma

* * *

Mrtvolný ticho
dvanáctá padla
z krku si sundávám řetěz
od splachovadla
procházím ředinou světla
kousek bílého dne
ve zmetkové noci
probouzím se s hlavou v umyvadle
studená voda snů a skutečnosti

Dakonova kremace

musí se zatopit v kotli
nasypat uhlí
trochu odpadků
říct kotli nějakou pohádku
baladu o černých očích topičových
ale vlastně proč když ráno
v popelu všechno končí
tak jak hoří prach z patron
tak rychle
i když jsou to jen zbytky
kladenskýho uhlí
a práce
horníků
tak rychle, popeláři už pojedou
do mlhavýho rána
za zpěvem ptáků
a nadávkama těch
kdo už začínají trpět stařeckou
nеспavostí

* * *

Cizí obličej mě sleduje
moje myšlení silně vzdoruje

už má v očích bezmocný tiky
z vejšky mu chčiju do optiky

* * *

Přišel jsem se podívat na oheň
až když nebylo čím přikládat

Sbíрку „Modrý voči ve vlastní Štávě“ mi poslal syn mých přátel - a neodolal jsem, vybral něco pro M 103.

Pseudonym „Kuba Kabanos“ vypovídá o tom, že některé věci se nemění a poesie žije zcela „mimo struktury“ i v „informační společnosti“ - protože se nachází cestu „ven“ i v nejnepravděpodobnějších situacích, podobách.

Verše? Verše podepsané „Kuba Kabanos“? Řeč nese víc, než by se zdálo konstruktérům databází, navzdory všem wikipediím, kde se dá nalézt všechno... a nic. Řeč nese víc, než by se mohlo jevit všem organizátorům literárních soutěží, protože řeč původně ani v posledku nesoutěží a ne každý se nechá vtáhnout do manipulace světa.

Děkuji, KK.

V době Komenského

(a on se na tom také podílel) se mnoha chytrým hlavám zdálo, že řečí je na světě nějak moc. A tak přemýšleli, jak to zaonačit, aby se všichni naučili řeč jednu, pokud možno k tomu upravenou. Narazili však na bariery nečekané, a byla z toho zajímavá analýza a pak nadlouho tento osvícenský sen (!?) usnul. Pak se ale po několika stoletích na analýzy zapomnělo, a s novou naivitou a o to jasnějším racionalismem se přeci jen alespoň trochu prosadila euro-řeč, esperanto. Ale kde je ho dnes konec?

Kdepak, na to, co je tak nepokojné, jako je řeč, by rozumný člověk nevsadil ani vindru, ani chorvatskou Kunu.

Řeč je nástrojem bláznů stejně tak jako nástrojem moudrosti, a bláznovství ani moudrost není racionální, není uzavřeným systémem. A tak se konstruktéři vydali jinudy. A moje milá jednou přišla se zajímavým nápisem na triku:

Nad všechny světové jazyky ční ... jazyky selekční

Jazykům, které vyprávějí, prý už odzvonilo, budoucnost prý je v jazycích, které klasifikují, třídí, jsou přístupné. Nechte slovesa těm, kdo žijí ze chvíle ke chvíli, nechme výraz těm, kdo si myslí, že ho potřebují. My stavíme řeč pro ty, kteří se chtějí vyznat.

Ale ouha - Co to znemaná vyznat? Zrovna jsme při tom narazili na dvojznačnost jazyka, jak zlomyslné. Jaké je vlastně vyznání těch, kdo tvoří mezinárodní desetinné třídění a podobné systémy? Jaké je vyznání těch, kdo se chtějí dorozumívat touto řečí? A není to příznačné, že abych se mohl vyznat není hlavní podmínkou strukturovaná „novoreč“, ale vlastní vyznání - nějaký výchozí hodnotový rámec? Přeci nejdřív musím rozumět, abych se mohl vyznat, nejdřív musím něčemu přitakat. (Vyznat: toto je.)

Nic není méně komunikativní než složité uzavřené systémy, které si hrají na nárok úplnosti, třeba za cenu, že se vytvoří kolonka „ostatní“, „bagatelní“, „autsajderské“.

Podezíravému analytikovi se jeví, že právě zde se do systému prolamuje život, řeč sama.

Význam toho, co zůstává nevysloveno

Obecně může zavládnout shoda o tom, že není dobré říkat věci, které nikomu nic dobrého nepřinesou a přitom nějaké konkrétní osobě ublíží. Stejná, a nebo alespoň významná shoda je v tom, že v řeči stejně tak jako v hudbě je ticho podstatným prvkem skladby – a to nejen ticho mezi slovy, ale tam, kde se mu dá prostor místo slov.

A někdy je to ještě složitější, někdy má význam, že není řečeno právě to, co už je „ohlášeno“, co už je „na spadnutí“. Kulturní řeč je hra – používá přímočará pojmenování stejně tak jako náznaky – a nevyslovené tak může být rámcem, nosným právě proto, že nikdy nezazněl, neseštopil do stejné roviny jako dílčí tvrzení.

Nevyslovené pak může ne-zníť také takto: vím, rozumím danému stavu nebo souvislosti, ale nevyslovím. Tím dávám najevo, že stojím o to, aby naše řeč zůstala společná, i když z ní tím pádem musíme leccos vyloučit; vyhýbám se pro tuto chvíli potenciálnímu konfliktu, přerušení komunikace. Na druhou stranu předpokládám, že na to, co zůstalo nevysloveno, budeš také ty brát ohled a nebudeš mě dál k vyslovení tlačit.

A nebo ještě jinak, polopatičtěji „uvědom si, co všechno bych mohl (a po právu) říci“.

Řeč, která ctí roli nevysloveného, není řeč polovičatosti nebo lži: naopak – bez schopnosti mlčet se řeč stává agresivní demagogií.

Jak ale nalézt rovnováhu tam, kde „smlčet“, nevyslovit je selháním? Mluvití stříbro, mlčeti zlato, staří věděli o tomto dilematu. Řeč je zázračná schopnost člověka, ale je nakažena hříchem, je to řeč „po pádu“, řeč vyhnaná z Ráje. Na začátku studánka křišťálová, a o chvíli později již voda zkalená.

Je třeba ji čistit mlčením pokory, mlčením, které naslouchá vnitřním hlasům, mlčením odevzdané modlitby.

Co cítím?

Shodou okolností jsem strávil skoro měsíc v sedle motocyklu na cestě mnoha zeměmi JV Evropy a Tureckem. Leccos jsem zažil, viděl, cítil. Ale nemyslím teď na „pocity“, které jsou prvním předmětem zájmu všech, kdo hledají „mír v duši“, všech, pro které je pravda výpovědi vždy příliš násilná, hranatá; nemyslím přitom na všechny ty, kdo relativizují a snaží se žít v měkkém světě bez nepříjemných hranic, ve světě, kde lze každému zlu uniknout tak, že se od něj oddělíme kompenzujícími vjemy, psychotechnikami... ne, takové cítění nemyslím.

Leccos jsem cítil, přímo, bez intelektualizace, nosem. Cítil jsem čpavý van spáleného oleje a benzínu, když jsem spal vedle „mašiny“, ale cítil jsem také vše přebíjející vůni tymiánu, ze které se mi točila hlava, když jsem ležel v místech, kde se mimo keříky této aromatické byliny nedalo ani šlápnout. Ale to hlavní – cítil jsem při jízdě – s vědomím, že je relevantní způsob poznávání míst, kterými projíždím. Poté, co se můj zrak vyčerpá neustálou pozorností k silnici, krajině, proměňujícím se horizontům i rychle se střídajícím detailům (na kterých mnohdy závisel život), prolomil se do mého vnímání čich jako smysl, kterým jsem vnímal identitu místa.

Čich mi přinášel výrazné vzruchy: když jsme projížděli úvozem zarostlým sluncem, rozpálenými metlicemi, když nás cesta vedla do vlhkého stinného údolí, když jsme projeli vesnicí; naučil jsem se rozlišovat vůně různých jídel, místo od místa se lišilo tím, jakým způsobem vařili, jakým topili dřevem, i ten ostrý van rozježděného ovčího trusu se lišil podle převládajícího porostu pastvin.

„Jaký je tvůj největší zážitek z cest?“ ptali se mnozí. „Otevřela se mi vůně míst“, divná řeč ke zklamání a pohoršení mnohých.

Nomádství? Někupovat

Evropa je hodnotově rozředěna tak, že už působí jen placebo-efektem. Nyní je na řadě konečná a definitivní fáze destrukce (jak se domnívají vlajkonosi postmoderny), poslední útok na instituce jako takové. Konečně se dostáváme k samotné prázdné slupce společnosti, která puká, a teď se objeví ta pravá svoboda, ve které je jednotlivec rozpouští v orgiastické skutečnosti, v kolektivních formách prožívání jednoty...

Zejména francouzská filosofická škola už rýsuje tento „vrchol dějin“ velmi reálně a čeští intelektuální nohshledi pilně překládají jejich nevýznamnější veledíla do češtiny. A o tom je třeba napsat – mimo jiné proto, aby se někdo nenechal nachytat na název a omylem si tuto knihu nekoupil.

Postmoderní levice provedla nejdříve „pochod ulicemi“, a poté „pochod institucemi“, ti, kdo kdysi s maoistickými bláboly v hlavách dělali výtržnosti na univerzitách, nyní sedí na všech úrovních evropské byrokratické struktury jako neprůstřelné bratrstvo. Nyní je prý správný čas na další krok: instituce budou jako prázdné mušle vyvrhnuty na přesýpající se břeh, neustále uhýbající před vlnami neurčitosti, a někde v nitru toho všeho neurčitě pulsujícího a nekontrolovaného prostoru bude teprve nastolena ta pravá budoucnost...

Držím se při čtení na zemi (sedím na zadku) a ptám se „budoucnost čeho“? Teprve pak prý bude učiněno zadost přirozenosti, budou odstraněny intelektuální přetvářky, společenské kontrolní (a tedy deformující) bariery... Avantgardisté minulého století by řekli – bude konec prolhané, neupřímné měšťácké společnosti.

Na všech těchto nesmyslech je zajímavý jen ten, jak autor přišel ke své představě o „přirozenosti“, která je divným stavem, ve kterém jednotlivec ztrácí vše, co považujeme za hodnotné – identitu, odpovědnost, společenské vazby... tedy v našem slova smyslu „přestává být sám sebou“. Nejzákladnější konstitutivní prvky a lidské vazby jsou těmito

„mysliteli“ rozpoznány jako „násilí“ a jako takové destruovány. Tito autoři hledají přirozenost člověka, který je zvířetem – a k tomu potřebují destruovat to, co ještě člověku zbývá – instituce, a právě instituce nejzákladnější, i ta nejprimitivnější tabu, ne, nesmí být nic, co by „platilo“. Pak teprve to bude „to pravé“?

Ale proč by zrovna tohle mělo vystihovat lidskost člověka? Není tomu naopak? Myslím, že se mohu po právu domnívat, že člověk je člověkem v tom, jak žije s druhými, jak se k nim vztahuje, jak spolu s nimi myslí, sdílí svět, v konkrétním čase a místě. Člověka není možné myslet bez individuální tělesnosti, i když se v orgiastických chvílích tato jednotka rozpadá, člověka není možné myslet bez jeho zakotvení v konkrétní situaci, která ho staví před rozhodování o sobě i o druhých.

Dítě, a v jistém smyslu i nomád, přistěhovalec, se učí jednat, vnímá své okolí, učí se jazyk jako instituci ukázaní, shody, ale také manipulace, konfliktu...

Postmodernisté by chtěli redukovat jazyk na nástroj manipulace a sebedestrukce, na nástroj na cestě k orgiastickému – v tom se mívá s přirozeností člověka i jazyka. Nemusíme se ale bát. Jejich chmurné a zlobné vize jsou výplodem rozmazleného nedospělce, který nenávidí a ničí, protože je to nejpohodlnější a dává mu to poziční výhodu nad kýmkoli, kdo se o cokoli snaží.

A přitom věří, že právě v tom jim svět „dává za pravdu“. Diskutovat s nimi ovšem smysl nemá.

/ M. Mafesoli: nomádství/

Priorita vzájemnosti před státem a trhem

Přepis přednášky na konferenci Podnikání v sociální ekonomice,
Bruntál, 26. a 26.10.2007

Vážení,

mnou avizované téma je o způsobech, jak se témata sociální ekonomiky prezentují, jak se o nich dá mluvit tak, abychom co nejvíce snižovali značnou míru neporozumění, která se při prezentaci sociální ekonomiky vyskytuje. Myšlenkové pozadí pro jednotlivá témata sociální ekonomiky je skutečně velmi široké a „členité“. Záleží také na nás, jestli si necháme vnutit vnitřní nejednotu, a nebo jestli budeme schopni popsat jednotlivá východiska tak, abychom mohli zcela otevřeně mluvit nikoli o konfuzi, ale o synergii.

I.

Jsem rád, že tu zaznělo jedno podstatné tvrzení: máme-li mluvit o hodnotách, nemůžeme vystačit s hodnotou vyjádřitelnou v penězích. Ekonomové, kteří berou vážně předmět svého zájmu, stále znovu a znovu narážejí na starou matematickou pravdu, že číselná řada sama o sobě nevyjadřuje žádnou hodnotu, už proto, že nemá žádnou hodnotovou orientaci. Zdánlivá samozřejmost že více = lépe zcela jistě neplatí, protože v životě jako hodnotu i v té nejpragmatičtější společnosti a kultury hledáme přiměřenost. Hodnota se tedy vždy vztahuje k nějakému měřenému optimu, platí „čeho je moc, toho je příliš“. Zde přítomní ekonomové to formulovali pozitivně: je třeba zavést některé korektivy do „prázdného a bezhodnotového trhu“. A dále – podnikání není nikdy vedeno jen snahou o to dosáhnout nějaké číselné řady – už proto, že vždy musí preferovat nějaký konkrétní čas, kdy se bude počítat, kdy se budou výsledky takového podnikání hodnotit. Existuje nemalá skupina ekonomů, kteří chápou, že je třeba nalézt způsob, jak šířeji vnímat ekonomické aktivity člověka – ačkoli je dál chápou jako primární a určující, ačkoli dál chápou společenskou

strukturu nejspíš jako projev ekonomických vztahů a vazeb. Podle jejich vyjádření je nutno konstatovat, že podnikání není a nemůže být jen ekonomická kategorie.

II.

Zaznělo tu, že sociální stát je třeba reformovat, modifikovat. Ale jak? Co vadí zastáncům sociálního státu na jeho nynější podobě? Samozřejmě jeho beznaděj, bezvýchodnost, neboť sociální stát jako model selhal. Selhal model státu přerozdělovacího, který se sám prezentuje tím, že bohatým bere a chudým dává. Všichni vidí skutečnost, že sociální stát bere především těm, kdo nejsou bohatí, ale jsou aktivní. Ti, kteří se zabývají rolí státu, se tedy snaží nalézt model, ve kterém by ti, kdo jsou aktivní a kdo jsou zdrojem sociálního (a následně i majetkového, finančního) kapitálu, dostali více prostoru, aby víc prostoru dostala nevynucená solidarita, právě tu by stát měl podporovat.

III.

Setkáváme se tu se zastánci tradice družstev a vzájemných podpůrných spolků, tradice zformované dávno dříve, než vznikl a velmi masivně se prosadil sociální stát. Slyšeli jsme zde jména jako Chleborád, Bráf, Kampelík. Ale je zcela zřejmé, že nelze podruhé vstoupit do téže řeky, celé hnutí, které bylo neseno duchem vzájemnosti, bylo aktuální reakcí na proměňující se sociální strukturu v devatenáctém století, nelze bez dalšího přesadit do prvního století třetího tisíciletí. Zejména proto, že nejde popřít to, co se historicky událo, mimo jiné politické reflexe tohoto myšlenkového hnutí, papežskou encykliku Rerum Novarum, snahu o vytvoření stavovského státu v Rakousku před tím, než je anektovalo hitlerovské Německo atd.

Závěr

Nazval jsem svůj příspěvek Priorita vzájemnosti před státem a trhem, ale neznamena to, že bych chtěl dospět k jednotě všech zde zmíněných přístupů nějakým hierarchizováním. Jde o to nalézt minimální shodu, která nám umožní spolu mluvit, dále postupovat ve

velmi volné kooperaci, která umožní využívat synergické efekty, aniž bychom se neustále pohybovali na sudu s prachem potenciálního konfliktu, který může vzniknout z neporozumění nebo potlačení, skrytí skutečných rozdílů.

Jde tu o předřazení etického hlediska. Etické jednání je takové, které se neorientuje jen podle jakýchkoli abstraktních principů, ale naopak, které zvažuje dopad jednání na druhé. To je základ vzájemnosti. Etické jednání je vedeno s ohledem na druhé, byť by i podstatným jeho motivem bylo „podnikat“. Právě tady vidím rozdíl mezi podnikatelem a podnikavcem, který se neohlíží nalevo a napravo, jak zde o něm někteří mí předřečníci hovořili. Právě tady vidím rozdíl mezi ideologickým zastáncem státu jako pozitivistického hegemonu, zastáncem systému, který musí „fungovat“ hlava nehlava, a obhájcem zavedených institucí, který ale chápe nutnost používat formalizované nástroje s úvahou a zřetelem ke konkrétním podmínkám, se zřetelem k tomu, aby se v takovém systému dalo žít a aby nakonec nebyl výhodnější pro ty, kteří eticky jednat nechtějí.

Josef Kalvoda, Košický vládní program a otázka, co je totalitarismus.

Na 4. konferenci Totalitarismus, Plzeň 23.5.2008, předneseno M. Svobodou
Uveřejňujeme malou část textu z obecnější části

Slovo totalita znamená celost, úplnost, završenost, uzavřenost a jako takové samo neneso negativní význam. Ten se váže na totalitu teprve jako na ambice v myšlení o správě a vládě, který uzavírá prostor druhým, uzavírá otevřenost aktuality, její neustálou nedokončenost. Ale ani pak nelze zjednodušovat, neměli bychom skočit na lep „totálního“ odmítnutí totality, a právě zde je třeba začít s úvahou o tom, co je tím nejvnitřnějším nebezpečím totality, které si nese každá doba. Totalita je ambice, ambice, ve které se v neuchopitelných věcech světa snažíme zavést pořádek, namísto abychom se znovu a znovu opakovaně ptali, jaký je řád věcí, který nikdy nenahlédáme v celku.

Problémem přitom není přeci absolutní nárok sám, ideál úplnosti, pokud jsem si vědom, že jde ambici, nedosažitelnou v žádném reálném čase. Že jde jen o to, co mě má orientovat a vést k cílům reálným, neúplným. Problém je, pokud se úplnost stává něčím, co máme na dosah, pokud po ni zatoužíme, pokud chceme kontrolovat to, co je, a diktovat, jak to má být. Totální je především naše ambice, pokud odmítneme přijmout svoji situaci jako situaci podmíněnou, závislou na něčem, co nás přesahuje.

Zde formulujeme první teze:

„Paradoxně je tak ambice totalitarismu pokušením pro všechny, kteří se ztrácejí v konečnosti a nechtějí, bojí si to přiznat; na druhou stranu ale může být pokušením i pro ty, kdo se cítí být „vyvolenými“ nositeli“ toho, co je přesahuje, a právě tato podvojnost nám často zabraňuje rozumět dvěma rozporuplným polohám totalitního myšlení.“

„Je třeba velmi jasně rozlišovat mezi režimy, které jsou násilné (nedemokratické) a které jsou totalitní. Některé totalitní režimy mohou být násilné velmi skrytě, a některé násilné režimy nemusí být totalitní.“

Totalitní myšlení nespočívá samo sebou v nějakém sklonu k násilí: spočívá v resignaci na odpovědnost u většiny a na druhé straně v ambici elit na titánské role, které proměňují svět. Pokud toto vezmeme jako kritérium, pak můžeme vyloučit z oblasti našeho zájmu mnoho historických situací, které jsou nyní vykládány jako „totality“, ale totalitami nejsou. Jsou to všechna byť i násilná „uchopení moci“, která ale byla vedena aktuálními rozvrhy - mohla v našem smyslu „omezovat ta či ona práva“ těch nebo oněch skupin lidí či jednotlivců, ale totalitami by podle výše uvedeného postupu být označována neměla. A naopak, řada historických reálií, které interpretujeme jako „liberální“, byla a je prodchnuta totalitou. Frankova vláda ve Španělsku měla některé totalitní rysy, ale ve své povaze totalitou nebyla - byť šlo jistě o nedemokratický režim. Také Pinochetova vláda jistě nebyla demokratickou, ale nebyla totalitní, i kdyby se opírala o sebevětší aktuální násilí. Nejde o to takové násilí omlouvat, ale jde o to, abychom neztratili ze zřetele, co je to totalitarismus, co je tím velkým, systémovým, v kultuře Evropy nekompatibilním, rozkladným prvkem, který je nejvlastnějším ohrožením naší civilizace, protože směřuje k popření našich vlastních východisek.

Budeme-li schopni udržet tento vhled, pak může být řada historických situací rozpoznána jako nástup totality dávno předtím, než se jako doprovodný jev totalitarismu objeví skutečná otevřená násilí - a naopak, některé lokální konflikty nás nebudou mást; přesto že nás nemohou nechat netečnými, dá se rozpoznat, že nenesou skrytou ambici směřující k totalitarismu.

Vycházíme přitom z přesvědčení, že ne vždy je možné se při správě veřejných věcí vyhnout násilí, a násilí samo o sobě není největším zlem. Takovým zlem je společenská destrukce,

kteřá má absolutní ambici, paralela se společenskou rakovinou je u totalitarismu případná.

Žijeme v době, která proti sobě zcela mylně klade liberální společenské režimy a režimy totalitní. To je však klam a nanejvýš sebeklam těch, kdo vidí věci tak, jak jim to vyhovuje. V liberalismu se může stát obecnou nezpochybnitelnou tezí, že vše je dovoleno, jen není dovoleno říkat, že by něco nemělo být dovoleno, nebo dokonce říkat, že sama teze, že vše je dovoleno, je nesmyslná. Právě na to chceme v rámci diskuse o totalitarismu poukázat. Není v tezi „vše je dovoleno“ přítomno základní semínko nebo spíše sazeňička totalitního myšlení? Pokud takové teze i jen povrchně promyslíme, můžeme zjistit, že nejde o malý a zanedbatelný problém. Neboť to, co je dovoleno, je možné chápat jen na základě nějakého řádu, něčeho, co platí, a na základě autority, která to dovoluje. Teze „vše je dovoleno“ vnitřně rozporná je, protože staví na neexistenci jakéhokoli řádu, jde o absolutní nárok, formulovaný již výše popsáním člověkem, který ničemu nevěří a je ztracen ve své konečnosti. To je východisko, které může vést ke stejné totalitní praxi jako ten nejhorší totalitarismus, jaký už z historie známe. Je to stejně absolutní, totální nárok jako nárok vznesený národem, třídou, ekonomickým pragmatikem – jen je tentokrát vznesený hodnotovým nihilistou.

Liberalismus není protikladem totalitarismu, naopak, je vystaven stejnému svodu, jako i nacionální, sociální a jiná hnutí, pokud se snaží zavádět fungující „společenské systémy“. Totalitarismu jsme vystaveni všichni – pokud se „zapomeneme“ a začneme chápat společnost jako uzavřený systém. Máme-li opravdu začít pěstovat antitotalitní myšlení, pak je především třeba, abychom nepřemýšleli nad idealizovanými a abstraktními „společenskými problémy“, pro které se samozřejmě nabízejí různá řešení - pokud ovšem nám v tom nebudou překážet ti lidé, kterých se tato situace týká. Základní a téměř nezničitelné semínko totalitaristického myšlení spočívá v každé myšlence, že společnost je možné „nově vybudovat“, nově zformovat, že život lze „zařídít“ tím, že budou vytvořeny nějaké společenské mechanismy, které vytvoří pro život dostatečně pevné rámce, hranice,

ochranné valy. Tedy také předpisy, kontrolu, standardy, inspekce a s tím spojené formy restrikce a donucování.

Totalitarismus je způsob myšlení, ve kterém je nějaká myšlenka stavěna nad člověka, z ní se odvozuje systém, ve kterém se o člověku může myslet jako o společenském elementu, jako o prvku v mechanismu, který lze seřizovat, opravovat, a ve kterém také, samozřejmě, je třeba provádět selekci - alespoň proto, aby byli motivováni ti, kdo jsou „pro-systémoví“, aby byli eliminováni ti, kteří jsou „proti systému“, aby byli ti, kdo jsou neutrální, izolováni od negativních vlivů... Totalitarismus se nemusí přímo projevat otevřeným násilím a zločiny, které provázely řízený hladomor a deportace na Sibiř v sovětském Rusku nebo koncentrační tábory v nacistickém Německu. Víme, že až tam může totalitarismus vést. Ale ve své povaze je především myšlením titánského sebepřecenění člověka, jeho zaslepením vidinou moci a kontroly. Je projevem člověka, který by v tradičním duchovním hodnocení byl chápán jako narcistní nedospělec, který se sklání před ďáblem jen kvůli směšné představě, že se stane pánem všeho, co se ve světě nabízí. Ale ta cena obnáší ještě jednu službu: nejen že se pro toto své klanění stane nesvobodný sám, ale pokusí se zbavit svobody také ty druhé.

Chvála disentu

Rozdíl mezi disentuujícím postojem a destrukčním postojem je zásadně odlišný. To druhé je třeba jasně odmítnout, toho prvního je třeba si vážít jako životodárné věci. Článek, který vymezuje postavení těch, kdo chápou nutnost institucí a zároveň hodnotu svobody, vyšel v časopise Trivium (www.revuetrivium.cz). Přinášíme jeho podstatnou část.

Vždy je možné po právu žádat, „zaprotokolováno stanovisko disentuujících“ – tedy aby byla zachováno povědomí o mnohosti pohledů, názorů. Podobně jako u Ústavního soudu, kde se mohou zaručenou formou vyjádřit ti, kdo nesouhlasí se stanoviskem, které bylo přijato v plénu.

To má nesporný význam, minimálně proto, že se dá ukázat jedna zajímavost: ti, kdo se shodují, ti jen málokdy formulují, co je vede ke shodě; jistě jsou vedeni rozdílnými zájmy a východisky, ale tato rozdílnost zmizí pod společným zdůvodněním toho, co se „stane platným“ a co je pak zaštitěno společenskou akceptací takového „rozhodnutí“, sjednocení. V instituci se rozdílnost zakrývá a ztrácí. Zato ti, kdo se k takovéto shodě nepřipojí, píší svoje osobní stanovisko a často se tak shromáždí celá škála zcela rozdílných „opozic“, zcela rozdílných argumentací, myšlenkových postupů. A právě to je cenné, právě to je nádherně vypovídající o kultuře, protože právě zde se ukazuje, že jednou věcí je zachovat respekt ke shodě dosažené prostřednictvím osvědčených institucí, a jinou věcí je úcta k bohatosti tradic a k tomu, že ji aktuálně spolu-vytváříme. Evropa vytvořila prostředí, kde by nikdo neměl mít zapotřebí po svém vítězství přepisovat dějiny. Zde by mělo platit, že je prostřednictvím institucionalizovaných rozhodnutí příslušných autorit hledán způsob, jak spolu žít a udržovat a spoluvytvářet řád pro takové soužití – nikoli vítězit nad druhými tím, že je negujeme, „porážíme“, ničíme. Je třeba zdůrazňovat, že ničení a ponížování poraženého

nepřítele je něco, co nepatří k tradici Evropy: tedy pokud jde o spory UVNITŘ kultury. Chvála disentu je chválou jedné z podstatných hodnot evropské kultury - přeji všem, kdo se podílejí na vytváření kultury, aby měli právo a reálnou šanci domoci se toho, aby jejich hlas nebyl umlčován, aby jejich stanovisko „bylo zaprotokolováno“. Ale to se nestane, pokud nebudeme hledat témata, motivy, na kterých se různé názory setkají. Máme před sebou dvě velmi výrazně se odlišující cesty – cestu mocenské kontroly, ve které podstatné je, kdo rozhoduje o tom, co a jak bude používáno k vytváření většinového obrazu o světě, a pak druhou cestu, cestu respektu vůči disentu a jeho právu na odlišnost. Ta první cesta vypadá jednodušší, snazší, neproblémová, ale jejím důsledkem je postupná ztráta kontinuity, sdělitelnosti, porozumění pro jiné „doby“ a v posledku pro druhého vůbec. Ta druhá se musí vyrovnat s mnoha úskalími, především s tím, že bývá zaměňována za beztvary liberalismus. Nic není větším omylem, respekt k druhému vůbec nemusí a neměl by znamenat rozbředlost, a respekt k druhému v oblasti kulturní reflexe vůbec nemusí znamenat malou rozhodnost co se týče formativních východisek evropské křesťanské tradice. Podstatné je rozlišit, kdo je kulturně-tvorný a přitom „pouze“ disentující v dané věci, a kdo neguje evropskou kulturu jako takovou. Je třeba, abychom se naučili dávat prostor těm, kteří nám pomáhají, třeba i tím, že s námi nesouhlasí a ve svém nesouhlasu nám občas nastavují někdy velmi nepříjemné zrcadlo, a mezi těmi, kdo s námi vůbec nemluví (nebo jen na oko), a jen čekají, kdy budou moci diktovat svoje podmínky, zcela mimo tradiční hodnoty, kulturu jako takovou. Tohle rozpoznat a popsat se mi jeví jako klíčové.

Chvála disentu znamená v tomto smyslu zároveň jednoznačně vyslovit, kdo jsou nepřátelé z podstaty věci, nepřátelé, se kterými se mluví jinou řečí – z pozice síly. Jsme často ukolébáváni tím, že jediné, co je pro futurum nosné, je „dialog“ – hledání společných jmenovatelů – a to jde tak daleko, že už se sami v tak velkém společném jmenovateli nepoznáváme. Oním kýženým společným jmenovatelem, který je nám jako „korektní“ podsouván, je ve skutečnosti návrat do barbarského světa, ve kterém pravda (a božská, posvěcená) je vždy na straně těch, kdo mají moc, neboť moc je projevem přízně toho,

co nás přesahuje (bohů, osudu, štěstěny... ad libidum). Tomu je třeba se vzepřít. Vzájemný respekt a právo na dissent platí pro ty, kdo respektují kulturu, její instituce a její řád – a její hodnotové ukotvení. Je to nezvyklé, rouhačské? Je to nekorektní pro ty, kdo se dostanou „mimo“, „vně“? Domnívám se že odpověď vůbec není zajímavá, ani takováto otázka. Významnější je, zdali je to postoj opodstatněný, nosný, na rozdíl od jiných, které se vyznačují ztrátou pudu sebezáchovy.

A jak zabránit, abychom nepříjemně disentuující „spolutvůrce“ naší vlastní kultury nevykazovali do „ne-právního“ postavení mimo naši tradici? Jak jinak než tím, že každou otázku, kterou stojí za to řešit, klademe zároveň s otázkou rozumět jejímu kontextu, jak vymezit vlastní kulturu. Právo na dissent se nezískává narozením nebo deklarací, podepsanou zástupci mocností světa, byť by měla líbivou podobu nějaké deklarace práv. Právo na dissent má ten, kdo do něj dorostl, kdo ví, že dissentovat neznamenaá trucovat jako dítě, že to není rozmar. Kdo ví, že by měl být schopen svůj dissent vždy smysluplně zdůvodnit, ba že by tato možnost měla být velmi významnou.

Žijeme dnes v době, kdy se nejrůznější „protesty“ formují a strategicky připravují pouze podle jednoho hlediska – jak „mediálně zapůsobí“, jakou budou mít předpokládanou odezvu v průmyslu manipulace. To nemá s disentem nic společného. Chtěl bych, aby toto moje stanovisko bylo zaprotokolováno – i proto Trivium. A konkrétně? Chci, aby bylo alespoň jako článek v Triviu zaprotokolováno, že nekomunikace a vzájemné nepochopení mezi několika skupinami katolické inteligence u nás je do nebe volající. Chci, aby bylo zaprotokolováno, že až příliš mnoho katolických intelektuálů přijímá jako samozřejmé velmi pohodlné a korumpující formy jednání, včetně umlčování a ignorování čehokoli jiného, co by je samé mohlo ohrožovat nebo jim bylo nepříjemné. Divím se strachu a konformitě a chci, aby takovéto nízkosti byly jednoznačně ukázány a ukázány v tom, v čem jsou nízké.

V tomto smyslu také upozorňuji na nedostatečně doceněnou roli radikálů např. z okruhu časopisu Te Deum, kteří velmi pregnantně vyslovují svoje disentuující vyjádření, a chválím

je za to, byť se s nimi často názorově rozcházím. V tomto smyslu chválím pokusy podobné pokusu Vojtěcha Novotného, byť jsou poznamenány vnitřním, podle mne neřešitelným svárem. A na druhou stranu v tomto smyslu ukazují, jakou deformaci a úpadek způsobují ti, kdo se spoléhají na „provoz“ a jeho kontrolu, zejména v akademickém prostředí. Kdo disentuje – nabízí. Dobrým signálem o změně kulturního klimatu u nás bude, pokud se rozšíří povědomí o tom, že je to významný přínos.

